

но возможной – связи между нейронами головного мозга, что экономит время и усилия читателя. Для того чтобы воспринять шаблонную фотографию, требуется несколько секунд времени, в результате чего выносятся в достаточной степени предсказуемое и четкое по смыслу суждение, происходит прочное усвоение сведенных к простейшему визуальному выражению идей, что успешно используется, например, в рекламе и пропаганде.

С точки зрения журналистики отрицательная сторона активного использования стереотипных фотографий заключается в том, что фотография в прессе работает в режиме ограниченной функциональности, выявляет лишь отдельные, не всегда существенные для решения вопроса грани ситуации, обладает рядом устойчивых (нередко ложных) характеристик, что в итоге приводит к заполнению визуальной памяти общества неадекватным материалом.

Подобная ситуация наблюдается также в другом ареале современной фотографии, актуализирующейся в рамках социальных сетей, с той разницей, что в последнем случае акцент делается на преувеличение сексуальности портретируемого. Однако в обоих случаях исключенный из порождающего его контекста стереотип выглядит комично.

При рассмотрении фотографического стереотипа прежде всего как ментального значительное количество фотографий в СМИ может быть понято как специфический социальный ритуал, разыгрывающийся по негласной договоренности по обе стороны от объектива, и в историческом аспекте представляет несомненный научный интерес, поскольку, будучи эксплицированным, может быть рассмотрен как визуальная грамматика фотографического языка той или иной эпохи, более красноречивая, чем план содержания фотографического сообщения.

Уладзімір Касько

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

ЗБІРАЛЬНІК НАРОДНЫХ СКАРБАЎ

(да 150-годдзя з дня нараджэння А.К. Сержпутоўскага)

Вывучэнне духоўнай культуры народа, яе лепшых традыцый – неад’емная частка грамадзянскага, патрыятычнага, маральнага выхавання. Сёння, у час станаўлення беларускай дзяржаўнасці, пераасэнсаванне нашых здабыткаў у палітычным жыцці, навуцы, тэхніцы, станаўленне мовы і культуры беларускага народа набываюць асаблівае значэнне.

Каштоўнай крыніцай для развіцця мастацкай творчасці, для пазнання духоўнай і матэрыяльнай культуры беларускага народа з'яўляецца літаратурная, асветніцкая, навуковая спадчына нашага славутага земляка, вядомага этнографа, фалькларыста, літаратара, мовазнаўцы Аляксандра Казіміравіча Сержпудоўскага. На працягу пяці дзесяцігоддзяў (1890–1940) вывучаў ён побыт і культуру беларусаў, рускіх, украінцаў, палякаў, літоўцаў, татар, мардвы, народаў Каўказа. Збіраючы і вывучаючы фальклорна-этнаграфічныя матэрыялы, ён прытрымліваўся прынцыпаў і прыёмаў, вырацаваных прагрэсіўнымі дзеячамі фалькларыстычнай навукі свету, падмацоўваючы іх уласным вопытам. А. Сержпудоўскі вызначыў два асноўныя напрамкі ў даследаванні народнага жыцця: духоўная спадчына народа, уключаючы народна-паэтычную творчасць, вераванні, абрады, звычаі, мову, і яго матэрыяльна-гаспадарчы побыт.

У той час, калі пачалася навуковая дзейнасць А. Сержпудоўскага, шляхі, сродкі і метады этнаграфічнай і фалькларыстычнай работы, узятыя на ўзбраенне вучонымі, былі прагрэсіўнымі і смелымі, тым больш што аб'ектам яго вывучэння з'яўляліся народнасці, якія найбольш прыгняталіся афіцыйнымі коламі царскай Расіі. Насуперак буржуазным этнографам, што сцвярджалі, быццам народы Расіі жывуць паміж сабой у варожасці і нянавісці, А. Сержпудоўскі пастаянна падкрэсліваў факты дружалюбнасці і добрасуседства паміж імі, указваў на сапраўднага ворага ўсіх прыгнечаных – царызм.

Асабліва значны ўклад унёс А. Сержпудоўскі ў вывучэнне духоўнага жыцця беларусаў Палесся – адной з найбольш адсталых у той час і слаба вывучаных ускраін царскай Расіі. Дзякуючы працам вучонага, дайшлі да нас апісанні жыцця, самабытных звычаяў і абрадаў беларусаў-палешукоў, якія даюць яскравае ўяўленне аб іх вераваннях, маралі, занятках.

Знаёмства са звычаямі і абрадамі беларусаў мае не толькі пазнавальную каштоўнасць, але і практычнае значэнне. Яно дазваляе даць правільную ацэнку тым традыцыям, якія захаваліся ў сучасным народным побыце, выкарыстаць лепшыя элементы традыцыйнай народнай абраднасці пры стварэнні новых беларускіх абрадаў.

А. Сержпудоўскі быў сапраўдным наватарам у беларускай этнаграфічнай і фалькларыстычнай навуках. Ён адным з першых сярод збіральнікаў-фалькларыстаў звярнуў сур'ёзную ўвагу на асобу казачніка, імкнўся запісваць ад найбольш здольных і таленавітых людзей, якія валодалі шырокім грамадскім дыяпазінам. Гэтым, галоўным чынам, і

тлумачыцца вялікай сацыяльная завостранасць казак, запісаных ім, у параўнанні з творамі, сабранымі іншымі фалькларыстамі.

Вялікае месца ў даследаваннях А. Сержпутоўскага займалі праблемы стану і далейшага лёсу беларускай мовы. Яго мовазнаўчыя працы атрымалі высокую ацэнку сусветна вядомых у гэтай галіне вучоных акадэмікаў Д.К. Зяленіна, Я.Ф. Карскага, А.А. Шахматава.

Вывучаючы помнікі матэрыяльнай культуры, старажытныя промыслы, звычаі і абрады, светапогляд і творчасць беларусаў-палешукоў, вучоны імкнуўся даць ім сацыяльна-гістарычнае тлумачэнне, зыходзячы з прыродна-геаграфічных і сацыяльных умоў жыцця народа, што надавала яго навуковым працам грамадскае гучанне.

Асаблівай вастрынёй і крытычнай накіраванасцю характарызуюцца народныя творы, апублікаваныя ў зборніку «Сказки и рассказы белорусов-палешуков» (1911), у якіх бязлітасна крытыкаваліся паны, царскія чыноўнікі, папы, ксяндзы і іншыя эксплуататары, паказвалася ўзросшая палітычная самасвядомасць простага народа, яго пратэст супраць сацыяльнай несправядлівасці і антынароднага дзяржаўнага ладу. Упершыню ў шэрагу твораў у яркай мастацкай форме народ раскрыў сапраўдныя крыніцы абагачэння эксплуатацараў, паказаў, што грошы і золата багаццяў – гэта кроў і пот людзей працы.

Зборнік А. Сержпутоўскага быў новай з’явай не толькі ў расійскай дарэвалюцыйнай фалькларыстыцы, але і ў фалькларыстыцы ўсіх славянскіх народаў. Гэтая кніга канчаткова разбурыла няправільную думку, якая панавала ў тагачаснай гуманітарнай навуцы аб беларускай народнай прозе як пераважна міфічнай творчасці. Яна паказала свету беларусаў па-мастацку здольнымі і, галоўнае, з глыбокім філасофскім мысленнем, вучыла, як змяніць жыццё і палепшыць яго для працоўнага народа.

Вялікае значэнне маюць і іншыя фальклорна-этнаграфічныя працы А. Сержпутоўскага, якія ўтрымліваюць каштоўны матэрыял для вывучэння духоўнай культуры і побыту беларускага народа, эвалюцыі яго светапогляду, мастацка-эстэтычных запытанняў.

Цяжка пераацаніць дзейнасць А. Сержпутоўскага ў галіне збірання і вывучэння помнікаў духоўнай і матэрыяльнай культуры беларусаў. Яго шматлікія апісанні сялянскіх промыслаў, заняткаў, пабудов, абрадаў і павер’яў сялян дарэвалюцыйнай Беларусі, сабраныя ім калекцыі прылад працы, адзення, прадметаў дамашняга побыту дапамагаюць зразумець і асэнсаваць багатую культурную спадчыну народа.

Вучоны жыва цікавіўся народнай песеннай творчасцю. Яго прыцягвала ў народнай песні перш за ўсё яе грамадскае гучанне. А. Сержпутоўскі

бачыў у песні адлюстраванне ўнутранага духоўнага жыцця народа, яго маральнага ідэалу. З сабраных вучоным твораў народнай творчасці вялікую цікавасць уяўляюць каляндарна-абрадавыя песні: калядныя, валачобныя, жніўныя і інш. У іх ярка адлюстраваліся земляробчыя клопаты беларускага селяніна, які імкнуўся з дапамогай абрадавых дзеянняў і песень, у магічную сілу якіх ён верыў, аказаць уплыў на ўраджай, заахаванне добрабыт свайго дома і гаспадаркі.

Не абышоў сваёй увагай А. Сержпутоўскі і парэміяграфічнай спадчыны беларускага народа, захаваўшы тым самым для нашчадкаў скарбы народнай мудрасці.

У галіне вывучэння старажытных светапоглядаў і вераванняў беларусаў асобная роля належыць фундаментальнаму зборніку А. Сержпутоўскага «Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў» (1930). У гэтай кнізе, якая з'явілася вынікам яго шматгадовых этнаграфічных назіранняў і збіральніцкай дзейнасці, утрымліваецца мноства легенд, паданняў, апавяданняў, прымхаў і забабонаў, запісаных у паўднёвых раёнах Случчыны. Яны даюць магчымасць узнавіць правільны малюнак духоўнага свету беларускага сялянства дарэвалюцыйнага перыяду з яго становічымі і адмоўнымі бакамі.

Аб жыцці і творчасці А. Сержпутоўскага можна даведацца з нарыса В.К. Бандарчыка і А.С. Фядосіка («Навука і тэхніка», 1966 г.), а таксама з навуковых прац У.К. Касько аб жыцці і дзейнасці нашага знакамітага земляка, больш падрабязна ў яго манаграфіі «Свято далёкай зоркі» (Мінск, 1997 г.).

У аснову гэтай працы пакладзены названыя вышэй зборнікі і многія яго фальклорныя, этнаграфічныя, літаратурныя, мовазнаўчыя працы, а таксама матэрыялы, прыцягнутыя да вывучэння з забытых кніг, часопісаў, газет. Акрамя таго, у архіве Расійскага этнаграфічнага музея, Цэнтральным дзяржаўным этнаграфічным архіве, навуковым архіве Рускага геаграфічнага таварыства, архіве Акадэміі навук Расіі, архівах Дзяржаўнага Рускага музея, Інстытута рускай літаратуры (Пушкінскі дом), Дзяржаўнай публічнай бібліятэкі імя М.Я. Салтыкова-Шчадрына, рукапісных аддзелах Дзяржаўнай бібліятэкі Расіі, навуковых бібліятэках і архівах Рэспублікі Беларусь, Літвы і іншых установах аўтарам гэтай працы знойдзены і ўпершыню ўведзены ў навуковы абарот шэраг матэрыялаў, якія асвятляюць шматгранную дзейнасць А. Сержпутоўскага, раскрываюць значэнне яго спадчыны.